

T. XXIII (2020) Z. 1 (57)

ISSN 1509-1074

DOI 10.24425/rhpp.2020.133418

ROCZNIK

HISTORII PRASY POLSKIEJ

Dawna Sztuka [Old Art]
(1938–1939): A Lwów
periodical dedicated
to archaeology
and the history of art

**„Dawna Sztuka”
(1938–1939) —
lwowskie czasopismo
w służbie archeologii
i historii sztuki**

Katedra Dziennikarstwa
i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
ul. Uniwersytecka 17
PL 25-406 Kielce
e-mail: aleksandra.sinczak@ujk.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0001-8834-6142>

**Aleksandra
LUBCZYŃSKA**

KEY WORDS:

Polish periodicals in the Interwar period, art history and archaeology journals, periodicals published in Lwów, the National Ossoliński Institute (Ossolineum)

SŁOWA KLUCZOWE:

czasopisma o sztuce, czasopisma archeologiczne, „Dawna Sztuka”, Lwów, Zakład Narodowy im. Ossolińskich

ABSTRACT

This article looks at the history and contents of the quarterly *Dawna Sztuka* [Old Art] published in Lwów in (1938–1939), dedicated to the history of art and archaeology. Founded by Professor Stanisław Jan Gąsiorowski, the periodical was intended, among others, as a platform for establishing ties with researchers from abroad and presenting the work of Polish archaeologists and art historians to the academic community and readers all over the world.

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu są dzieje i analiza zawartości czasopisma „Dawna Sztuka”, które ukazywało się we Lwowie w latach 1938–1939. Pismo poświęcone było historii sztuki i archeologii; jego inicjatorem był Stanisław Jan Gąsiorowski. Celem „Dawnej Sztuki” było m.in. ułatwienie kontaktu z badaczami zagranicznymi, reprezentowanie polskiej nauki na zewnątrz i wzbogacanie nauki światowej dorobkiem polskich uczonych.

Streszczenie

Jedną z inicjatyw, jakie w ostatnim okresie przed wybuchem II wojny światowej podjął Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie było wydawanie czasopisma „Dawna Sztuka” — poświęconego historii sztuki i archeologii. Pomysłodawcą pisma był archeolog i historyk sztuki antycznej Stanisław Jan Gąsiorowski. Oprócz niego w skład redakcji weszli historycy sztuki Mieczysław Gębarowicz i Tadeusz Mańkowski. Pismo powstało m.in. z uwagi na fakt, że ówczesnie we Lwowie nie było czasopisma o podobnym profilu, i ogólnie w Polsce było ich niewiele, szczególnie w zestawieniu z liczbą pism z innych dyscyplin nauki. Natomiast prowadzone przez polskie i zagraniczne ośrodki naukowe badania w dziedzinie archeologii i historii sztuki generowały potrzebę dzielenia się ich wynikami pomiędzy badaczami, a także informowania i objaśniania ich szerokiemu kręgowi osób zainteresowanych. Redakcji pisma udało się pozyskać do współpracy wielu wybitnych badaczy z Polski i z zagranicy. Zamieszczone na łamach „Dawnej Sztuki” artykuły były efektem ich aktualnych prac badawczych, często pisanych i publikowanych „na gorąco”. Zasięg oddziaływania „Dawnej Sztuki” wyznaczał jej nakład — 450–500 egzemplarzy. Oprócz prenumeratorów indywidualnych z grona osób naukowo lub zawodowo związanych z historią sztuki i archeologią, starano się rozprowadzać pismo do szkół wyższych, instytutów i towarzystw naukowych oraz bibliotek naukowych. Osiągnięciem „Dawnej Sztuki” było włączenie polskiego dorobku naukowego w zakresie historii sztuki i archeologii w światowy obieg literatury specjalistycznej.

Jedną z inicjatyw, jakie w ostatnim okresie przed wybuchem II wojny światowej podjął Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie było wydawanie kwartalnika „Dawna Sztuka” — poświęconego historii sztuki i archeologii. Jego pomysłodawcą był archeolog i historyk sztuki antycznej i wczesnośredniowiecznej Stanisław Jan Gąsiorowski¹. Koncesję na wydawanie pisma uzyskano w Dyrekcji Policji i Lwowskim Starostwie Grodzkim², w oparciu o Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie prasowym z 10 maja 1927 r. oraz odpowiednie paragrafy prawa prasowego z 21 listopada 1938 r.³

„Dawna Sztuka” wychodziła w latach 1938–1939. Łącznie ukazało się 8 zeszytów: 4 zeszyty w roku pierwszym i 4 w roku drugim, w tym jeden specjalny, w całości poświęcony sylwetce i dziełom architekta Bartolomeo Rastrellego. Objętość każdego zeszytu wynosiła ok. 5 arkuszy druku, tj. 80 stron, w formacie 30 x 23 cm. W obrębie roku zeszyty zachowywały ciągłą numerację stron. Pismo wydawane było przez Ossolineum, z finansowym wsparciem Funduszu Kultury Narodowej⁴. Redakcja i administracja „Dawnej Sztuki” mieściły się w siedzibie

¹ Źródłem informacji na temat autorów analizowanych artykułów oraz innych osób występujących w tekście są m.in. następujące wydawnictwa: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1–51, red. W. Konopczyński i in., Kraków – Wrocław, 1935–; *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN*, cz. 1, *Nauki społeczne*, z. 1–3, oprac. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1983–1985; *Encyklopedia humanisty. Literatura, architektura, filozofia, nauka o języku, gramatyka, sztuka, film*, [aut. hasel M. Gałązka i in.], wyd. 2, Łódź 2010; M. Matwijów, *Mieczysław Gębarowicz (1893–1984). Uczony i opiekun narodowych dóbr kultury*, Warszawa 2013; *Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim 1897–1997. Materiały sympozjum naukowego Kraków, 21–23 października 1997*, pod red. J. Śliwy, Kraków 1998; J. Śliwa, *Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim (1897–1998)*, „Meander”, vol. 72 (2017), s. 143–163.

² Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. Biblioteka (dalej: BOss), rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika Dawna Sztuka. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, Pismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie do Starostwa Grodzkiego we Lwowie z dn. 30 X 1937 r., s. 15.

³ G. Wrona, *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków 2005, s. 322.

⁴ BOss, rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika Dawna Sztuka. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, List Redakcji z dn. 2 X 1937 r., s. 11–13; List F. Bujaka z dn. 28 IV 1937 r., tamże, s. 17, List S. Gąsiorowskiego z dn. 28 I 1938, tamże, s. 237.

Zakładu, przy ul. Ossolińskich 2. Tam również można było składać zamówienie na prenumeratę — bezpośrednio lub za pośrednictwem Banku PKO. Cena prenumeraty rocznej wynosiła 20 zł, półrocznej — 10 zł, a pojedynczego numeru — 6 zł⁵. Pismo wydawano w nakładzie 450–500 egzemplarzy⁶, co było liczbą porównywalną do nakładów innych czasopism naukowych, wydawanych ówczesnie w Polsce. Drukowane było w Drukarni Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, na papierze firmy Regina Aleksandrowicz i Synowie z Krakowa⁷.

Geneza pisma

Motywacją do powołania naukowego pisma z dziedziny historii sztuki i archeologii był brak takowego we Lwowie i w ogóle niewielka ich liczba w ówczesnym polskim systemie prasowym. Historię sztuki reprezentowało bowiem jedynie 8 czasopism, a archeologię — 5. W porównaniu z czasopismami naukowymi np. z historii, których było 27, pedagogiki (33), prawa (32), czy filologii (24) — było to rzeczywiście niewiele⁸. A przypomnieć należy, że był to okres znacznego rozwoju badań naukowych w tym zakresie. Prowadzono je nie tylko na kontynencie europejskim, ale także w Afryce Środkowej, w Chinach, na Bliskim Wschodzie, wszędzie systematycznie odnajdując ślady działalności człowieka przedhistorycznego oraz początki jego kultury i sztuki. Generowało to potrzebę dzielenia się wynikami badań pomiędzy naukowcami, ale także informowania i objaśniania ich szerokiemu kręgowi osób zainteresowanych: „Wiedza o sztuce przestała być kręgiem zamkniętym i dostępnym tylko dla wtajemniczonych i jest dziś własnością ogółu

⁵ Zdecydowano o niepodawaniu ceny prenumeraty w obcych walutach ze względu na niestałość ich wzajemnych relacji, tamże, List T. Mańkowskiego z dn. 5 I 1938, s. 351.

⁶ G. Wrona, *Polskie czasopisma...*, s. 39.

⁷ Koszt wydania zeszytu 1 za 1938 r. wyniósł 2486,68 zł, a z wydatkami na ekspedycję i honoraria: 3129,93 zł, BOss, rkps 16474/II, Papiery redakcji kwartalnika Dawna Sztuka. Materiały administracyjne, „Dawna Sztuka”, Zestawienie kosztów Nr 1 z 1938 r., s. 19, 27. Koszty wydania całego rocznika za 1938 r. wyniosły: 15029,38 zł; koszty te pokryto z prenumeraty (3406 zł), ze sprzedaży (492,80 zł), z subwencji Funduszu Kultury Narodowej (5500 zł), resztę kwoty w wysokości 5630,50 zł pokrył Zakład Narodowy im. Ossolińskich, tamże, Czasopismo „Dawna Sztuka” Lwów. Koszty wydania 4 zeszytów w 1938 r., s. 37.

⁸ G. Wrona, *Polskie czasopisma...*, s. 60–63. Por. też, *Polish scientific magazines on classical philology, archeology and prehistory in the period 1918–1939*, „Studies In Ancient Art and Civilization”, pars 15 (2011), s. 263–274; też, *Czasopisma naukowe archiwów, bibliotek i muzeów w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Czasopisma naukowe bibliotek, archiwów, muzeów. Tradycje — role — perspektywy*, pod red. A. Królczyk, Kórnik 2010, s. 115–127. O pierwszych pismach z zakresu archeologii zob. L. Zinkow, *Początki periodyków związanych z muzealnictwem archeologicznym na ziemiach polskich*, [w:] *Czasopisma naukowe bibliotek...*, s. 129–138.

ludzi myślących, którzy w wiecznych i niezniszczalnych wartościach dawnej sztuki szukają często odpowiedzi na dręczące współczesnego człowieka pytania”⁹ — pisano w nocie od Redakcji. Zadaniem pisma miało więc być odzwierciedlanie ruchu naukowego na polu prehistorii, archeologii, historii sztuki, nauki o sztuce, estetyki, inicjowanie dyskusji na temat potrzeb tych nauk, wspólnych dla nich zagadnień i zainteresowań oraz śledzenie postępu prac w wymienionych zakresach¹⁰.

„Dawna Sztuka” miała także reprezentować polską naukę na zewnątrz i wzbogacać naukę światową dorobkiem polskich uczonych oraz ułatwiać kontakt z badaczami zagranicznymi¹¹. Zdawano sobie bowiem sprawę, że popularyzacja nauki może się także przyczynić do kształtowania i wyrażania tożsamości narodowej¹². W związku z tym Redakcja zachęcała do współpracy naukowców zarówno polskich, jak i obcych — pomna tego, że prawdziwa sztuka nie zna granic. Planowano ogłaszać artykuły w głównych językach światowych (angielskim, francuskim, niemieckim i włoskim). Powyższe postulaty można uznać za program pisma, choć Redakcja mocno podkreślała, że programem pisma jest zasadniczo jego bezprogramowość, że jest otwarte na wszelkie sugestie współpracowników i czytelników i że „program ustali samo życie”, zależnie od istotnych potrzeb i zainteresowań¹³.

W skład komitetu redakcyjnego, oprócz Gąsiorowskiego, wchodził historyk sztuki: Mieczysław Gębarowicz i Tadeusz Mańkowski¹⁴. Podzielili oni między siebie poszczególne czynności następująco: za materiały dotyczące archeologii i prehistorii odpowiadał Gąsiorowski, który pisał także recenzje publikacji z zakresu archeologii i prehistorii oraz zajmował się stroną ilustracyjną pisma i kontaktami z autorami. Mieczysław Gębarowicz i Tadeusz Mańkowski przeprowadzali ocenę artykułów z zakresu historii sztuki; Gębarowicz ponadto odpowiedzialny był za kontakty z drukarnią, a Mańkowski za ekspedycję i reklamę¹⁵. Redagowanie periodyku wymagało od redaktorów bardzo dokładnej oraz wnikliwej znajomości

⁹ *Od Redakcji*, „Dawna Sztuka” (dalej: „DS”) 1938, nr 1, s. 1.

¹⁰ BOss, rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, List Redakcji z dn. 2 X 1937 r., s. 11.

¹¹ Informacje o nowym piśmie, a potem omówienia jego kolejnych numerów pojawiały się systematycznie w prasie, m.in. w „Dzienniku Polskim” (Lwów), „Czasie” (Kraków), „Chwili” (Lwów), „Głosie Narodu” (Kraków), „Prosto z Mostu” (Warszawa), „Kurierze Poznańskim”, „Dzienniku Bydgoskim”, „Gońcu Warszawskim”, „Gazecie Polskiej” (Warszawa), „Słowie Narodowym” (Lwów), „Prager Presse”. Por. BOss, rkps 16475/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Recenzje dotyczące kwartalnika, s. 1–30.

¹² E. Wójcik, G. Wrona, R. Zajac, *Polskie czasopisma popularnonaukowe do 1939 roku. Dzieje i rozwój*, Kraków 2018, s. 5.

¹³ *Od Redakcji*, „DS”) 1938, nr 1, s. 2.

¹⁴ Swojego udziału w Komitecie Redakcyjnym, z powodu nadmiaru obowiązków i kłopotów zdrowotnych, odmówił historyk sztuki i muzeolog warszawski Zygmunt Batowski, BOss, rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, List Z. Batowskiego z dn. 12 V 1937, s. 1.

¹⁵ G. Wrona, *Polskie czasopisma...*, s. 325.

osiągnięć i kierunków rozwoju podległych im dyscyplin, bieżącej produkcji wydawniczej, a także dokładnego rozeznania w możliwościach badawczych lokalnych środowisk naukowych. Z zachowanej korespondencji Gąsiorowskiego i pozostałych członków redakcji wynika, że prowadzono wiele dyskusji na temat doboru autorów i problematyki pisma, kto z polskich badaczy jest najbardziej kompetentny w zakresie dziedzin reprezentowanych w piśmie. W jednym z listów np. Gąsiorowski rekomendował do druku artykuły Józefa Kostrzewskiego, Kazimierza Michałowskiego, Kazimierza Bulasa i Ireny Szeligowskiej jako spełniające — zarówno pod względem tematycznym, jak i merytorycznym — wszelkie wymogi narzucone przez redakcję kwartalnika, odradzał natomiast przyjęcie tekstu Stefana Przeworskiego, określając go jako zbyt popularny¹⁶. Listy zawierają także kulisy starań o kontakty oraz artykuły od naukowców obcych. W tym celu zamierzano zwrócić się z prośbą o pomoc do archeologa i historyka sztuki, prof. Johna D. Beazleya z Uniwersytetu Oksfordzkiego, z którym Gąsiorowski pozostawał w dobrych stosunkach naukowych oraz do językoznawcy i historyka religii Jeana Przyluskiego w Sorbonie¹⁷. Starano się, aby w teczce redakcyjnej zawsze znajdowało się więcej materiałów, niż tylko na bieżący zeszyt. Postulował to tuż przed rozpoczęciem edycji pisma T. Mańkowski: „Gdyby się stworzyło taki żelazny kapitał zakładowy w postaci artykułów, miscellaneów i recenzji, można by zeszyty zapełniać planowo”¹⁸.

Struktura pisma

Na strukturę „Dawnej Sztuki” składały się trzy działy: *Artykuły*, *Miscellanea* oraz *Recenzje i sprawozdania*. Każdy z nich zawierał materiały innego rodzaju i niósł innego rodzaju informacje.

W dziale pierwszym zamieszczono 27 tekstów dotyczących historii sztuki i archeologii, które były efektem bieżących badań naukowych ich autorów (o których nieco dalej). Reprezentowały one wysoki poziom merytoryczny; zaopatrzone były w rozbudowany aparat naukowy, objaśniający omawiane zjawiska lub odsyłający czytelnika do obszernej literatury przedmiotu. Każdy z artykułów w części wstępnej przedstawiał stan badań w danym zakresie. Miało to niebagatelne znaczenie, gdyż umożliwiało odbiorcom zapoznanie się z osiągnięciami nauki w danej dziedzinie, w Polsce i na świecie. Z korespondencji pomiędzy członkami redakcji pisma wynika,

¹⁶ BOss, rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, List S. Gąsiorowskiego z dn. 30 XI 1937 r., s. 39–40; tamże, List S. Gąsiorowskiego z dn. 5 XII 1937 r., s. 43.

¹⁷ Tamże, List S. Gąsiorowskiego z dn. 18 I 1938 r., s. 47–48.

¹⁸ Tamże, List T. Mańkowskiego z dn. 1 I 1938 r. (odpis), s. 347.

że stosowano bardzo rygorystyczne kryteria przyjmowania tekstów do druku, niejednokrotnie prosząc autorów o uzupełnienia i wyjaśnienia wątpliwości¹⁹.

Zgodnie z założeniami, artykuły dotyczyły archeologii oraz — w zdecydowanej większości — szeroko pojmowanej architektury i sztuki, do końca XVIII wieku. Spośród artykułów z zakresu archeologii wspomnieć należy dwa, których autorem był profesor Józef Kostrzewski. Pierwszy tekst powstał w oparciu o badania wykopaliskowe, prowadzone przez Kostrzewskiego i zespół archeologów na terenie Gniezna, podczas których odkryto drewniane budowle obronne. Tekst stanowił opis wczesnośredniowiecznej osady; podjęto w nim próbę odtworzenia warunków życia i zajęć jej mieszkańców²⁰. Drugi artykuł dotyczył historii badań archeologicznych na terenie grodu kultury łużyckiej w Biskupinie. Zawierał relację z prowadzonych prac wykopaliskowych i — podobnie jak w artykule pierwszym — tu też autor podjął próbę rekonstrukcji życia w osadzie²¹. Ważnym z powodu „umiędzynarodowienia” problematyki był artykuł profesora Kazimierza Michałowskiego, zawierający raport z francusko-polskich badań archeologicznych w Edfu w Egipcie. Warto dodać, że to właśnie z jego inicjatywy archeolodzy z Uniwersytetu Warszawskiego w 1936 r. rozpoczęli badania archeologiczne w tym rejonie Afryki²².

Artykuł Adama Bochnaka stanowił relację z badań archeologicznych prowadzonych w październiku 1938 r. w krypcie św. Leonarda na Wawelu, podczas których w jej głównej nawie profesor Adolf Szyszko-Bohusz odkrył grób w formie sarkofagu, w którym pochowany był, o czym świadczyły umieszczone nań napisy, krakowski biskup Maurus (zm. 1118). Oprócz stanu zachowania sarkofagu i szkieletu w artykule opisano znajdujące się przy nim przedmioty, m.in. kielich, patenę, pierścień i kościany paciorek²³.

Problematykę architektoniczną podejmowano w odniesieniu do całych kompleksów zabytkowych budowli lub skupiając się na jednym zabytku, czy wręcz na jego fragmencie. I tak: zabytki architektury dawnej Dalmacji przybliżył czytelnikom pisma słoweński archeolog Wojśław Molè. Autor charakteryzował architekturę poszczególnych miast Dalmacji: Trogiru, Splitu, Dubrownika i Šibenika, zwracając uwagę na jej cechy charakterystyczne, swoiste dla okresu, w którym powstawały dane obiekty i na wpływy, jakim ulegali projektujący je architekci²⁴. Profesor Szcześnie Dettloff dał ikonograficzny i formalny opis nagrobka biskupa Aleksandra

¹⁹ Tamże, np. List S. Gąsiorowskiego z dn. 21 VII 1938, s. 323–324.

²⁰ J. Kostrzewski, *Gniezno pogańskie i wczesnohistoryczne w świetle ostatnich wykopalisk*, „DS” 1938, z. 1, s. 5–24.

²¹ Tenże, *Biskupin i jego kultura*, „DS” 1938, z. 3, s. 171–182.

²² K. Michałowski, *Apollinopolis Magna*, „DS” 1939, z. 1, s. 1–10.

²³ A. Bochnak, *Le tombeau de l'évêque Maurus dans crypte de St. Léonard de la cathédrale de Cracovie*, „DS” 1939, z. 1, s. 11–22.

²⁴ W. Molè, *Dalmatiens Stellung In der Kunstgeschichte des Mittelalters Und der Renaissance*, „DS” 1938, z. 1, s. 30–50.

Mazowieckiego, znajdującego się w katedrze św. Stefana w Wiedniu. Opis ten poprzedził autor przypomnieniem sylwetki biskupa, który był synem Ziemowita IV płockiego i Aleksandry, siostry Jagiełły, a także przypomniał legendę związaną z jego wiedeńskim nagrobkiem²⁵.

Z kolei profesor Stanisław Lorentz przypomniał sylwetkę żyjącego w XVII w. architekta Jana Zaora i jego działalność na Litwie, gdzie podziwiać można projektowane przez niego obiekty architektury sakralnej, m.in. w kościele świętych Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie²⁶.

Rozważania na temat sztuki antycznej podjął profesor Kazimierz Bulas, który omówił motyw Syzyfa, występujący na naczyniach, wazach i amforach²⁷; Karolina Lanckorońska z kolei wskazała na obecność pierwiastków antycznych w twórczości Michała Anioła na przykładzie rzeźb: „Bachus” i „Dawid” oraz znajdującego się w Kaplicy Sykstyńskiej fresku „Dawid i Goliat”²⁸. Ta sama autorka w innym artykule scharakteryzowała jedno z późniejszych dzieł renesansowego mistrza — „Pietę”, porównując ją z innymi obiektami sztuki, przedstawiającymi zdjęcie Chrystusa z krzyża, m.in. z obrazem Murana o takim właśnie tytule oraz z obrazem Caravaggia „Złożenie do grobu”²⁹.

Analizę pojedynczych, unikatowych zabytków sztuki oraz objaśnienie kontekstu ich powstania podejmowali następujący badacze: Celina Filipowicz-Osieczkowska, która omówiła znajdujące się w Bibliotece Watykańskiej XIII-wieczne łacińskie manuskrypty, o ornamentyce nawiązującej do stylu grecko-bizantyjskiego³⁰; René Saulnier i Henri van der Zée omówili XVIII-wieczną rycinę „Dobry sługa”, znajdującą się w rejestrze parafialnym, przechowywanym w Archiwum Departamentalnym w Rennes — przypomnieli genezę powstania tej koncepcji (czyli jaki powinien być dobry sługa) oraz wystosowali apel do czytelników z prośbą o sygnały, gdzie jeszcze można spotkać takie rysunki. Ci sami autorzy omówili ponadto cykl drzeworytów włoskich znajdujących się w Muzeum w Norymberdze, przedstawiających „Śmierć Kredytu” (w sensie: zaufania), czyli wizje kar, jakim poddawani są dłużnicy. Również w tym przypadku odwoływali się do wiedzy czytelników na temat innych przykładów wyobrażeń „Śmierci Kredytu”³¹.

²⁵ S. Dettloff, *Der Grabstein des Kardinals Alexander von Masovien In der Wiener Stephanskirche*, „DS” 1939, z. 1, s. 23–40.

²⁶ S. Lorentz, *O architekcie Janie Zaorze i dekoratorach św. Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*, „DS” 1938, z. 1, s. 51–64.

²⁷ K. Bulas, *Sisyphé et la fontaine de Polyxène*, „DS” 1938, z. 1, s. 25–29.

²⁸ K. Lanckorońska, *Antike Elements im Bacchus Michelangelos und in seinen Darstellungen des David*, „DS” 1938, z. 3, s. 183–194.

²⁹ K. Lanckorońska, *„Zdjęcie z krzyża” Michała Anioła*, „DS” 1939, z. 2, s. 111–120.

³⁰ C. Filipowicz-Osieczkowska, *Notes sur la décoration des manuscrits Vat. Lat. 1267–1270*, „DS” 1938, z. 2, s. 89–106.

³¹ R. Saulnier, H. van der Zée, *La mort de Crédit image populaire ses sources politiques et économiques*, „DS” 1939, z. 3, s. 195–218.

Profesor Władysław Tatarkiewicz zamieścił artykuł zawierający przegląd XVIII-wiecznych rzeźb figuralnych w drzewie, znajdujących się w kościołach i w innych obiektach sakralnych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy. Rozważania zasadnicze autor poprzedził charakterystyką lwowskiej szkoły rzeźbiarskiej, z kręgów której wyszły najpiękniejsze, według niego, rzeźby drewniane znajdujące się we Lwowie oraz w okolicach Przemyśla, Leżajska, Buczacza i Zbaraża. Szkole tej przeciwstawił — niemniej wartościową — rzeźbiarską szkołę warszawską i jej dokonania³².

Profesor Tadeusz Mańkowski ze Lwowa przedstawił życie i dzieła braci Piotra i Giovanniego Staggiów — włoskich rzeźbiarzy, z których drugi był rzeźbiarzem w służbie króla Stanisława Augusta³³.

Kolejne artykuły dotyczyły malarstwa: Jan Żarnowski przeprowadził analizę twórczości Girolamo di Tiziano, a w ten sposób pośrednio scharakteryzował działalność pracowni Tycjana, której Tiziano był członkiem i wykonawcą niektórych partii obrazów przypisywanych jego osobie³⁴. Zygmunt Batowski z kolei podjął próbę weryfikacji informacji na temat autorstwa obrazu „Chrystus na Krzyżu” w kościele Św. Krzyża w Warszawie³⁵. Maciej Loret przybliżył sylwetkę i działalność Tadeusza Kuntzego — jednego z najwybitniejszych malarzy polskich XVIII wieku, nadwornego artysty biskupa Andrzeja Stanisława Załuskiego, współtwórcy Biblioteki Załuskich³⁶.

Artykuły publikowane w języku polskim zaopatrzone były w jedno streszczenie obcojęzyczne: francuskie, niemieckie lub angielskie; natomiast tylko niektóre artykuły w językach obcych miały streszczenie w języku polskim.

Inny rodzaj informacji zawierały artykuły zamieszczone w dziale drugim, zatytułowanym *Miscellanea*. Najczęściej publikowano tu bowiem źródła archiwalne i biblioteczne, które — wstępnie opracowane — mogły stanowić przyczynki do dalszych badań. W takim celu wydrukowano np. rachunki za roboty malarskie i rzeźbiarskie w katedrze św. Jura we Lwowie z lat 1768–1779 (205 kart in folio), zawierające dane odnoszące się do wyposażenia artystycznego katedry, w tym wiele nazwisk pracujących tam artystów i rzemieślników: malarzy, snycerzy, kamieniarzy³⁷.

³² W. Tatarkiewicz, *Warszawska rzeźba kościelna z połowy XVIII wieku*, „DS” 1938, z. 3, s. 209–226.

³³ T. Mańkowski, *Pigmalion i Galatea (z dziejów zbioru rzeźb Stanisława Augusta)*, „DS” 1938, z. 3, s. 227–232.

³⁴ J. Żarnowski, *L’atelier de Titien. Girolamo di Tiziano*, „DS” 1938, z. 2, s. 107–130.

³⁵ Z. Batowski, *Kto jest autorem obrazu „Chrystus na krzyżu” w kościele św. Krzyża w Warszawie*, „DS” 1938, z. 2, s. 131–144.

³⁶ M. Loret, *Nieznane prace Tadeusza Kuntzego w Rzymie*, „DS” 1939, z. 2, s. 121–130.

³⁷ I. Świencicky, *Rachunki robót malarskich i rzeźbiarskich w katedrze św. Jura we Lwowie w latach 1768–1779*, „DS” 1938, z. 2, s. 145–154.

Przyczynkarski charakter miał również opis trzech unikatowych witraży ze zbiorów Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu o proveniencji śląskiej, które stanowiły potwierdzenie informacji zawartych w źródłach archiwalnych, że w XIV w. we Wrocławiu istniał zorganizowany cech malarski, do którego należeli też szklarze witrażownicy³⁸. Do interesujących należał także przyczynek do badań nad działalnością Wita Stwosza — ale z zupełnie innej perspektywy — jako rzeźbiarza w kamieniu, na podstawie rzeźby Chrystusa Ukrzyżowanego, znajdującej się w kościele Mariackim w Krakowie — równie doskonałej w ekspresji i dynamice oraz w wykonaniu technicznym³⁹. W kolejnym tekście znalazło się sprawozdanie z wystawy dzieł Aleksandra Orłowskiego — żyjącego na przełomie XVIII i XIX w. polskiego malarza, rysownika i grafika — urządzonej w Państwowym Muzeum Rosyjskim w Leningradzie, na podstawie zbiorów własnych Muzeum. Publiczności pokazano obrazy olejne, pastele, akwarele, rysunki Orłowskiego oraz tworzone przez niego akwaforty i litografie. Wystawa, na której znalazło się ponad 400 dzieł mistrza, uświadomiła — według autora sprawozdania, Pawła Ettingera — że ten wybitny malarz nie ma jeszcze monografii twórczości, choć w pełni na nią zasługuje — jako jeden z prekursorów realistycznej sztuki rodzajowej. Pierwszym krokiem do opracowania takowej mogłoby być — proponował Ettinger — opracowanie inwentarza dzieł Orłowskiego, zgromadzonych w zbiorach różnych muzeów i prywatnych kolekcjach, w całej niemal Europie⁴⁰.

Teksty publikowane w obu działach były bogato ilustrowane. Materiał ilustracyjny dobierany był bardzo starannie, ciekawy pod względem ikonograficznym, jak i artystycznym. Zdjęcia zabytków i dzieł sztuki zamawiano u najlepszych fotografów⁴¹. Niewątpliwie ten aspekt edycji pisma wpływał na jego ogólną wartość.

Trzeci dział pisma stanowiły *Recenzje i sprawozdania*. Zamieszczone tu teksty zawierały omówienia polskiej i obcej literatury naukowej i fachowej z dziedziny sztuki, historii sztuki i archeologii. Recenzje były zazwyczaj bardzo obszerne, wszechstronnie omawiano podejmowane w literaturze tematy, niekiedy miały charakter polemiczny⁴².

³⁸ N. Pajzderski, *Śląskie witraże średniowieczne w zbiorach poznańskich*, „DS” 1938, z. 3, s. 241–245.

³⁹ S. Dettloff, *Kamienny krucyfik Wita Stwosza w krakowskim kościele Mariackim*, „DS” 1939, z. 1, s. 59–63.

⁴⁰ P. Ettinger, *Dzieła Aleksandra Orłowskiego w zbiorach rosyjskich*, „DS” 1939, z. 3, s. 241–244.

⁴¹ Por. BOss rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, List S. Gąsiorowskiego z dn. 13 I 1938 r., s. 45.

⁴² Z zachowanej korespondencji redakcji wynika, że brano także pod uwagę pomysł zamieszczania kompletnej bieżącej bibliografii z zakresu archeologii i historii sztuki, jednak w obliczu trudności (merytorycznych, ale także kadrowych) z jej realizacją, pomysłu zaniechano, BOss rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, List S. Gąsiorowskiego z dn. 18 I 1998 r., s. 47.

Autorzy

Z analizy zawartości „Dawnej Sztuki” wynika, że redakcji udało się nawiązać współpracę m.in. z badaczami z największych polskich ośrodków naukowych: Warszawy, Krakowa, Lwowa i Poznania oraz z ośrodków obcych: Paryża, Rzymu i Moskwy. Wśród tych ostatnich nie wszyscy byli obcokrajowcami, byli to też Polacy, żyjący i działający na emigracji bądź w polskiej służbie dyplomatycznej. Autorom wypłacano honorarium w wysokości 6 zł (za artykuł) i 5 zł (za recenzję): za stronę druku zawierającą 5800 liter⁴³.

Stołeczny ośrodek nauki reprezentował m.in. profesor Uniwersytetu Warszawskiego Kazimierz Michałowski — archeolog, egiptolog i historyk sztuki. Profesorami UW byli także Zygmunt Batowski — historyk sztuki i muzeolog oraz jego uczeń — Stanisław Lorentz — również historyk sztuki i muzeolog, od 1935 r. dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie. Z UW związany był także Władysław Tatarkiewicz, którego kojarzy się przede wszystkim z filozofią, jako jednego z członków lwowsko-warszawskiej szkoły filozoficznej, ale jego dorobek w zakresie historii sztuki, szczególnie estetyki, był także znaczący.

Z poznańskim ośrodkiem naukowym związani byli: ksiądz Szczesny Dettloff — historyk sztuki, profesor Uniwersytetu Poznańskiego i członek PAN, uważany za twórcę poznańskiej szkoły historii sztuki. W swoich badaniach zajmował się sztuką późnogotycką (m.in. dziełami Wita Stwosza); archeolog i muzeolog Józef Kostrzewski, również profesor Uniwersytetu Poznańskiego, badacz stanowiska archeologicznego w Biskupinie; Nikodem Pajzderski — konserwator i badacz zabytków, dyrektor Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu.

Lwów i jego ośrodki naukowe reprezentowali: Karolina Lanckorońska — historyk sztuki, badacz twórczości Michała Anioła; historyk Kazimierz Tyszkowski — kustosz w Ossolineum oraz Hilarion Święcicki — etnograf i filolog, organizator i pierwszy dyrektor Ukraińskiego Muzeum Narodowego we Lwowie.

Wśród autorów artykułów zamieszczanych na łamach „Dawnej Sztuki” byli także profesorowie związani z Uniwersytetem Jagiellońskim: Adam Bochnak — badacz sztuki baroku i rokoka oraz historii rzemiosła artystycznego (po wojnie — najpierw zastępca dyrektora, a następnie dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie); Wojsław Molè — słoweński profesor, historyk sztuki, poeta i krytyk literacki, specjalista od sztuki starożytnej, starożytności bizantyjskiej i bizantyjskiej; członek PAN i Słoweńskiej Akademii Nauk oraz Kazimierz Bulas — archeolog, badacz starożytnej sztuki greckiej, poliglota i tłumacz.

⁴³ BOss rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów, List S. Gąsiorowskiego z dn. 14 VII 1938 r., s. 319; tamże, rkps 16474/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Materiały administracyjne, „*Dawna Sztuka*”, Honoraria za zes. 1/1939 *Dawnej Sztuki*, s. 33.

Zagraniczne ośrodki nauki reprezentowali francuscy historycy sztuki: René Saulnier i Henri van der Zée, którzy zebrali i opisali bogaty materiał ikonograficzny pochodzący z Francji, Niemiec, Belgii i Włoch związany z przedstawieniem „Śmierci Kredyta”. Z Paryża także artykuł swój o wpływach sztuki bizantyjskiej na zdobnictwo ksiąg łacińskich nadesłała Celina Filipowicz-Osieczkowska — historyk sztuki wczesnochrześcijańskiej i bizantyjskiej, członkini Międzynarodowego Stowarzyszenia Bizantologów i Historyków Sztuki w Rzymie. W Rzymie natomiast przebywał i pracował jako attaché kulturalny przy ambasadzie RP przy Stolicy Apostolskiej badacz dziejów Polski XVIII i XIX wieku Maciej Loret. Paweł Ettinger z kolei przez wiele lat mieszkał i pracował w Moskwie, jako doradca w Muzeum Nowej Sztuki Zachodniej.

Zamieszczone na łamach „Dawnej Sztuki” artykuły były efektem aktualnych prac badawczych autorów, często pisanych i publikowanych „na gorąco”.

Zasięg oddziaływania „Dawnej Sztuki” wyznaczał jej nakład. Oprócz prenumeratorów indywidualnych z grona osób naukowo lub zawodowo związanych z historią sztuki i archeologią, starano się rozprowadzać pismo do szkół wyższych, instytutów i towarzystw naukowych oraz bibliotek naukowych⁴⁴.

Koncepcja utrzymywania ścisłego kontaktu z nauką światową realizowana była poprzez publikowanie w „Dawnej Sztuce” doniesień o międzynarodowych badaniach z udziałem uczonych polskich oraz publikowanie artykułów uczonych zagranicznych i recenzji prac naukowych autorów obcych. Szerokiej recepcji sprzyjało także — planowane od początku — drukowanie prac polskich badaczy w tzw. językach kongresowych oraz obcojęzyczne streszczenia tekstów polskich. Wydaje się więc, że zakładane przez redakcję włączenie polskiego dorobku naukowego w zakresie historii sztuki i archeologii w światowy obieg literatury specjalistycznej zostało osiągnięte.

Kilka lat wcześniej wybitny polski bibliotekarz i bibliolog, dyrektor Biblioteki Narodowej Stefan Vrtel-Wierczyński napisał, że „Czasopisma komunikują nas z nauką świata, dają stały, systematyczny obraz jej postępu i dorobku, umożliwiając przegląd najnowszych badań we wszystkich gałęziach wiedzy ludzkiej; zapewniając orientację i łączność, pozwalają na dotrzymywanie kroku innym narodom na polu nauki, kultury i życia samego”⁴⁵. W kontekście tej wypowiedzi wydaje się, że „Dawna Sztuka” spełniała — szkoda tylko, że tak krótko — swoje podstawowe

⁴⁴ Wśród prenumeratorów, oprócz polskich bibliotek były m.in. ksiąźnice w Berlinie, Leningradzie, Paryżu, Uppsali, Moskwie, Lublanie, Nowym Jorku, Lipsku, Zagrzebiu oraz liczne polskie instytucje naukowe i kulturalne. Por. BOss, rkps 16474/II, Papiery redakcji kwartalnika Dawna Sztuka. Materiały administracyjne, Spis abonentów 1 zeszytu rocznika II 1939 r., s. 365–366; Lista prenumeratorów, którym wysłano nr 3/1939 „Dawnej Sztuki”, tamże, s. 377–378; Lista prenumeratorów, którym wysłano zeszyt 3 „Dawnej Sztuki” (1 VII 1938), s. 361–362; Zeszyt 4 „Dawnej Sztuki” za 1938 rok wysłano, s. 363–364.

⁴⁵ S. Vrtel-Wierczyński, *Zagadnienie czasopism w naszych bibliotekach uniwersyteckich*, „Nauka Polska” 1932, t. 16, s. 15.

funkcje, czyli rejestrowała osiągnięcia nauki krajowej i zagranicznej, upowszechniała teorie i poglądy naukowe, dokumentowała różne przejawy aktywności naukowej badaczy. Jako typ czasopisma naukowo-praktycznego przede wszystkim zaś integrowała środowiska naukowe, łącząc teoretyków z praktykami.

Bibliografia

Źródła

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. Biblioteka

Rkps 16468/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Korespondencja założycielska i korespondencja wewnętrzna redaktorów.

Rkps 16474/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Materiały administracyjne.

Rkps 16475/II, Papiery redakcji kwartalnika *Dawna Sztuka*. Recenzje dotyczące kwartalnika.

Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach

„*Dawna Sztuka*” 1938–1939

Opracowania

Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim 1897–1997. Materiały sympozjum naukowego Kraków, 21–23 października 1997, pod red. J. Śliwy, Kraków 1998.

Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, cz. 1, *Nauki społeczne*, z. 1–3, oprac. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1983–1985.

Encyklopedia humanisty. Literatura, architektura, filozofia, nauka o języku, gramatyka, sztuka, film, [aut. hasał M. Gałązka i in.], wyd. 2, Łódź 2010.

Matwijów M., *Mieczysław Gębarowicz (1893–1984). Uczony i opiekun narodowych dóbr kultury*, Warszawa 2013.

Polski Słownik Biograficzny, t. 1–51, red. W. Konopczyński i in., Kraków – Wrocław, 1935.

Śliwa J., *Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim (1897–1998)*, „*Meander*”, vol. 72 (2017).

Vrtel-Wierczyński S., *Zagadnienie czasopism w naszych bibliotekach uniwersyteckich*, „*Nauka Polska*” 1932, t. 16.

Wójcik E., Wrona G., Zając R., *Polskie czasopisma popularnonaukowe do 1939 roku. Dzieje i rozwój*, Kraków 2018.

Wrona G., *Czasopisma naukowe archiwów, bibliotek i muzeów w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Czasopisma naukowe bibliotek, archiwów, muzeów. Tradycje — role — perspektywy*, pod red. A. Królczyk, Kórnik 2010.

Wrona G., *Polish scientific magazines on classical philology, archeology and prehistory in the period 1918–1939*, „*Studies In Ancient Art and Civilization*”, pars 15 (2011).

Wrona G., *Polskie czasopisma naukowe w latach 1918–1939*, Kraków 2005.

Zinkow L., *Początki periodyków związanych z muzealnictwem archeologicznym na ziemiach polskich*, [w:] *Czasopisma naukowe bibliotek, archiwów, muzeów. Tradycje — role — perspektywy*, pod red. A. Królczyk, Kórnik 2010.